

I. E. Πυργιωτάκης
 Ομότιμος Καθηγητής – πρ. Αντιπρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης
 Τακτικό Μέλος της Εθνικής Εταιρείας των Ελλήνων Λογοτεχνών

3^η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΗΜΕΡΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Την 3^η Δεκεμβρίου όρισε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ως παγκόσμια ημέρα ατόμων με αναπηρία, με σκοπό να αφυπνίσει κυβερνήσεις και οργανισμούς και να εμπνεύσει σε πρόσωπα και κοινωνίες τον σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών των συμπολιτών μας. Αντί άλλης εισαγωγής προτιμώ να αναφερθώ σε ένα σύντομο περιστατικό της ακαδημαϊκής μου ζωής. Πριν από κάποια χρόνια βλέποντας αρκετούς συνανθρώπους μας σε αμαξίδιο να παρακολουθούν τις εργασίες ενός συνεδρίου στη Γερμανία, είπα σε έναν συνάδελφό μου:

-Πολλούς ανάπηρους έχετε βλέπω.

-Έχετε κι εσείς, αλλά τους κρύβετε κ. συνάδελφε.

Αυτή ήταν η κοφτή και εν πολλοίς σοκαριστική απάντηση του συναδέλφου, που με απασχολούσε για πολύν καιρό, ώσπου να κατανοήσω το βαθύτερο νόημά της.

Και επιθυμώ να τονίσω εξ αρχής ότι ανιχνεύοντας το θέμα στην ιστορική του διάσταση διαπιστώνομε την υποτίμηση και τον παραγκωνισμό των ΑμΕΑ. Ήδη από την ελληνική μυθολογία μας είναι γνωστό ότι η Ήρα, η μητέρα του άσχημου και χωλού Θεού Ήφαιστου τον απέπεμψε από τον Όλυμπο. Και αυτή δηλαδή ακόμα η θεά-μητέρα αρνήθηκε το παιδί της και το εξαπέστειλε από κοντά της, επειδή ήταν κουτσό και άσχημο. Και όταν αργότερα ο θεός Διόνυσος μεθυσμένος τον επανέφερε στον Όλυμπο, οι άλλοι θεοί άρχισαν να τον περιπαίζουν και να γελάνε για το περίεργο βάδισμά του.

Σίγουρα οι άνθρωποι της ηλικίας μου, ακούγοντας αυτά, θυμούνται παρόμοιες σκηνές από την ελληνική ύπαιθρο. Σε κάθε χωριό υπήρχε και ο άνθρωπος με τη δική του ιδιαιτερότητα, κάθε χωριό είχε και τον δικό του «σημαδιακό», όπως θα έλεγε ο Παπαδιαμάντης. Και αυτόν συχνά τον περιέπαιζαν οι άλλοι για να περάσουν την ώρα τους. Αυτή ήταν γενικώς η μοίρα των ανθρώπων αυτών και τα βάσανά τους δεν είχαν τελειωμό.

Ακολουθώντας την πορεία εξέλιξης των στάσεων αυτών σε παλαιότερη μελέτη μου, δημοσιευμένη σε γνωστή Γερμανική εγκυκλοπαίδεια Ειδικής Αγωγής, κάνω διάκριση ανάμεσα σε τρεις φάσεις εξέλιξης:

- Τη φάση της απόρριψης και της αποστροφής
- Τη φάση της φιλανθρωπικής αντιμετώπισης, και
- Τη φάση της ισοτιμίας των δικαιωμάτων.

Στην πρώτη φάση το πιο σκληρό παράδειγμα αποτελεί ο Καιάδας· και ο Καιάδας είναι αποτρόπαιος επειδή δεν αποτελούσε μια απλή πράξη κάποιου μεμονωμένου πολίτη. Ήταν η επίσημη αντιμετώπιση μιας ολόκληρης πόλης που ταυτόχρονα αποτελούσε και κράτος. Το παράδειγμα αυτό με διάφορους τρόπους συνεχίστηκε και ενδεχομένως συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Την πιο συνηθισμένη περίπτωση αποτελούσε η απόκρυψη. Οι οικογένειες δηλαδή που είχαν παιδί με ειδικές ανάγκες φρόντιζαν επιμελώς να το κρατούν κρυφό,

μακριά από την κοινωνία, να μην το δει και να μην το μάθει κανείς. Άπειρες οι περιπτώσεις. Θλιβερές οι καταστάσεις!

Δύο ήταν κυρίως οι λόγοι που οδήγησαν σ' αυτό: Οι θρησκοληπτικές αντιλήψεις και η απουσία επιστημονικής γνώσης. Οι παράγοντες αυτοί συνετέλεσαν ώστε η κατάσταση να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα κάποιου οικογενειακού αμαρτήματος. Θεωρήθηκε δηλαδή ως ένα είδος «προπατορικού» αμαρτήματος, τις συνέπειες του οποίου πληρώνει η οικογένεια και ουδείς γνωρίζει έως πότε ακόμη. Ο τρόπος απαλλαγής μπορούσε να επέλθει μόνο με ικεσίες, με προσευχές και με τάματα. Και ώσπου να απαλειφθεί αυτή η θεία τιμωρία το θέμα έπρεπε να κρατηθεί κρυφό, ώστε να μην γίνει γνωστό το άχθος που βαραίνει την οικογένεια. Η κατάσταση ήταν δύσκολη, γιατί η μάνα φοβόταν να αποκτήσει άλλο παιδί και η αδελφή δίσταζε να παντρευτεί, μήπως και αυτή πληρώσει το αμάρτημα με τον ίδιο τρόπο.

Κυριαρχούσε, συνεπώς, η αποσιώπηση, η απόκρυψη και η απομόνωση του παιδιού. Έτσι, μολονότι τα παιδιά αυτά είχαν μεγαλύτερη ανάγκη από πολιτιστικά ερεθίσματα για να υποβοηθηθεί η εξέλιξή τους, βίωναν την κοινωνική απομόνωση και την περιφρόνηση του κόσμου και φυσικά η κατάσταση πήγαινε από το κακό στο χειρότερο. Η ιστορία της παιδικής ηλικίας βρίθει από τέτοια παραδείγματα, αν και πολλά έμειναν για πάντα στο σκοτάδι και ουδέποτε αποκαλύφθηκαν.

Μετά από αιώνες πολλούς η κατάσταση αρχίζει να μεταβάλλεται. Παρατηρείται μια πρώτη προσπάθεια αναγνώρισης και αποδοχής των ατόμων αυτών και διακρίνεται η τάση αποσύνδεσης της κατάστασής τους από θρησκοληπτικές προκαταλήψεις. Καθώς δηλαδή η επιστήμη εξελίσσεται, καθίσταται δυνατή η μελέτη των περιπτώσεων αυτών και να αποκαλύπτονται τα αίτια στα οποία ανάγεται κάθε μια από αυτές. Έτσι, μέσα από τον εξορθολογισμό και τη βαθμιαία διαφώτιση σημειώνεται, αργά αλλά σταθερά, η τάση να αποσυνδεθούν οι καταστάσεις αυτές από προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες. Αυτό απενοχοποιεί αφ' ενός τα πρόσωπα από το φάντασμα ενός παλαιού κολάσιμου αμαρτήματος, και αφ' εταίρου απελευθερώνει τις συνειδήσεις από ενοχές και δυσμενή συναισθήματα, αφού τώρα αντιλαμβάνονται πλέον όλοι, ότι αυτό θα μπορούσε να είχε συμβεί στον καθένα.

Ειδικά το τελευταίο καλλιεργεί αισθήματα συμπάθειας στα άτομα αυτά και τους οικείους τους. Αναπτύσσονται αισθήματα φιλανθρωπίας και αλληλεγγύης και πολλοί φορείς προσπαθούν να ιδρύσουν ιδρύματα για την προστασία των ΑμΕΑ. Έτσι από τη φάση της απόρριψης και της απόκρυψης περνούμε στη φάση της αλληλεγγύης και πολλοί ιδιωτικοί φορείς επιδίδονται στη βοήθεια και την συμπαράσταση τους. Σημαντική είναι στη φάση αυτή η συμβολή της εκκλησίας και διαφόρων φιλανθρωπικών σωματείων, με τα ποικίλα ιδρύματά τους.

Εδώ, όμως, παρατηρείται ένα μεγάλο κενό. Το ενδιαφέρον στρέφεται στο ίδιο το άτομο με σκοπό να καταστεί ικανό να ανταποκρίνεται στα πράγματα, όπως είναι αυτά κατασκευασμένα. Ο κόσμος και τα πράγματα κατασκευάζονται με βάση τα κανονικά άτομα και βοηθούμε τα ΑμΕΑ να προσαρμοστούν σε αυτά. Απουσιάζει η προσπάθεια να φτιάξουμε τον κόσμο και τα πράγματα έτσι που να είναι αυτά προσαρμοσμένα στις δυνατότητες των ΑμΕΑ. Τώρα το σύνθημα γίνεται: Τα πράγματα σε μας, όχι μόνο εμείς σ' εκείνα! Γιατί πρέπει δηλαδή να αγωνίζεσαι εσύ να φτάσεις τα ντουλάπια της κουζίνας; Πατάς ένα κουμπί και κατεβαίνει αυτό σε σένα. Εδώ λοιπόν αρχίζει η διεκδίκηση. Εδώ αρχίζει ένας νέος αγώνας κι εδώ έχει

την αφετηρία του το αναπηρικό κίνημα και οι διεκδικήσεις του. Και αλλάζουν πολλά! Πάρα πολλά! Αναφέρω ενδεικτικά τα πιο γνωστά:

- Στα κτίρια δεν υπάρχουν σήμερα μόνο σκάλες για αυτούς που περπατούν, αλλά και ράμπες για όσους κινούνται με αμαξίδιο.
- Κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχουν επίσης θέσεις parking αποκλειστικά για τα άτομα με αναπηρίες, γεγονός που υποδηλώνει κάτι άλλο πολύ πιο δύσκολο: Ότι δηλαδή έχουμε κατασκευάσει αυτοκίνητο που μπορεί να οδηγηθεί από άτομο με αναπηρίες.
- Αλλά και οι ανελκυστήρες άλλαξαν (τα ασανσέρ). Σε πολλές χώρες, κυρίως στα δημόσια κτίρια, η είσοδος του ανελκυστήρα επιτρέπει την είσοδο αμαξιδίου. Επίσης τα κουμπιά τοποθετούνται χαμηλά σε οριζόντια διάταξη, ώστε να τα προσεγγίζουν και τα άτομα που κινούνται με αμαξίδιο. Δεν πρόκειται μάλιστα τα μικρά στρογγυλά κουμπάκια, το ένα κάτω από το άλλο που πατιούνται με το δάκτυλο. Είναι σε μεγάλο μέγεθος, τοποθετούνται οριζόντια και σε αρκετή απόσταση το ένα από το άλλο, ώστε να μπορούν να πατηθούν και με τον αγκώνα.
- Μέσα στο πνεύμα αυτό κατασκευάστηκαν επίσης, οι αναμεικτικές βρύσες. Για τη χρήση τους δεν είναι πλέον ανάγκη να μπορείς να τις περιστρέψεις και να τις σφίξεις με τα δάκτυλα. Δεν χρειάζεται να έχεις καν δάκτυλα. Χρειάζεται μια απλή κίνηση, που μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους.
- Επίσης οι πρίζες δεν τοποθετούνται ψηλά μέσα στο σπίτι, όπως γινόταν κάποτε. Τοποθετούνται χαμηλά για να τις φτάνουν άτομα που κινούνται σε αμαξίδιο.
- Στις τηλεφωνικές συσκευές δεν χρειάζεται περιστροφή του δίσκου που απαιτούσε κάποια δεξιότητα των δακτύλων. Σε όλα τα τηλέφωνα υπάρχουν σήμερα κουμπάκια και ο αριθμός επιλέγεται με απλό πάτημα.
- Επίσης σε πολλές χώρες οι δημόσιοι τηλεφωνικοί θάλαμοι κατασκευάζονται με τρόπο που να μπορεί να εισέλθει αμαξίδιο, ενώ οι συσκευές τοποθετούνται χαμηλά ώστε η πρόσβαση σε αυτές να είναι εύκολη.

Και ενώ τα μέτρα αυτά λειτουργούσαν σε πολλές χώρες του κόσμου, στην Ελλάδα εξακολουθούσαν να αγνοούνται και σε πολλές περιπτώσεις βρισκόμασταν ακόμη στη φάση της απόκρυψης. Αυτό εννοούσε και ο Γερμανός συνάδελφός, που ανέφερα στην αρχή: Είχαμε μείνει μία φάση πιο πίσω και δεν διευκολύναμε τα άτομα αυτά να βγουν στην κοινωνία. Δεν υπήρχαν οι αναγκαίες υποδομές. Σήμερα ευτυχώς έχουν αλλάξει και στην Ελλάδα πολλά. Όμως, υπάρχουν ακόμη πολλά να γίνουν.

Αν θέλουμε λοιπόν να προσλάβει η επέτειος της 3^{ης} Δεκεμβρίου ουσιαστικό περιεχόμενο, πρέπει να επινοήσουμε τρόπους που διευκολύνουν την αυτοδυναμία των συνανθρώπων μας και μάλιστα όχι μόνο επειδή διακατεχόμαστε από αισθήματα φιλανθρωπίας αλλά κυρίως επειδή αναγνωρίζουμε και σε αυτούς τα ίδια δικαιώματα ισότιμης κατά το δυνατόν συμμετοχής στη ζωή.